TUDOR CIORTEA

Evocarea profesorului de Conservator

(Grigore Constantinescu – 21 mai 2011)

Când Tudor Ciortea a primit din partea consiliului profesoral al Conservatorului bucureştean propunerea de a fi angajat ca profesor în Institutul universitar muzical, nu puţinele nelinişti şi întrebări l-au asaltat pe artist. Niciodată nu-şi considerase pregătirea dintr-o perspectivă academică şi, iată, tocmai în această lume era invitat să intre, devenind la rându-i dascăl. Sprijinul soţiei sale, Vera Proca Ciortea, a fost determinant şi stimulator pentru a-l convinge să înainteze spre ce era bine şi necesar, înlăturându-i ezitările. Răspunsul a fost, deci, afirmativ în faţa întrebărilor formulate, privind ideea de a forma tineri muzicieni, de a la arăta calea, pe care el însuşi o găsise atât de greu de-a lungul întâmplărilor vieţii, timp de aproape patruzeci de ani. Cum trebuia să arate un profesor, care erau ţinuta, relaţiile cu colegii şi studenţii. Emoţii inutile de altfel, deoarece Tudor Ciortea a fost, din toate aceste puncte de vedere, un model de echilibru moral, eleganţă comportamentală şi frumuseţe fizică. În totul, era, într-adevăr o excepţie! Trecerea într-o altă lume era marcată de semnul definitiv al opţiunii îndelung căutate şi aşteptate. Întoarcere înapoi nu exista, şi Tudor Ciortea ne-a demonstrat-o exemplar, în cea de a doua parte a vieţii sale.

Însemnările sale de profesor denotă preocupări adânci, îndreptate către activitatea pedagogică. Ne vom întâlni adesea cu astfel de notiţe, cum ar fi, după primul an de profesorat, preluarea unui citat din **Tratatul de armonie** al lui Arnold Schönberg: „...numai dimensiunea mişcării, a căutării produce ceva nou... Profesorul nu face niciun efort în predarea materiei respective – învaţă pe alţii numai ce ştie; ceea ce a învăţat el dintr-un tratat sau altul moştenit de la înaintaşi nu izbuteşte să-i intereseze şi să-i încălzească pe tinerii elevi, întotdeauna deschişi la nou şi de la care profesorul poate să înveţe câte ceva". Ideea revine ca un model în noua sa perspectivă didactică. Iat-o, parcă reinterpretată, în mărturisirile mai târzii ale artistului: „Odată cu numirea mea, în 1949, ca profesor de Forme şi Analize muzicale la Conservatorul din Bucureşti, munca de creaţie mi-a fost stimulată de contactul viu cu studenţii. Socot că aceştia au învăţat ceva din lecţiile pe care le predam; la rândul meu sunt sigur să am profitat din schimbul didactic de păreri în legătură cu procesul formării în muzică. Mai ales atunci când studenţii mai răsăriţi îmi puneau întrebări neaşteptate la care trebuia să-mi concentrez toată atenţia şi priceperea pentru a da un răspuns adecvat, uneori cu soluţii noi, neprevăzute în tratatele de specialitate. Desigur, analiza unei forme muzicale îşi are criteriile şi legile ei specifice, dar peste acestea tronează, superbă şi inepuizabilă, muzica însăşi". (Despina Petecel, **Muzicienii noştri se destăinuie**, ed. Muzicală, 1980, Bucureşti).

Între manuscrisele Maestrului putem citi rândurile scrise pentru pregătirea cursurilor, pentru conferinţele ţinute ani de-a rândul la Universitatea Populară Bucureşti, împănate cu exemplificări muzicale executate de el în cadrul intim al sălii Ioan I. Dalles, restituindu-ne parţial universul profesorului Tudor Ciortea, o lume plină de viaţă şi căutări, în cercetarea adevărului muzicii. Am găsit printre aceste însemnări în manuscris o schiţă a cursului de forme muzicale, inaugurat de el la Conservator. În ansamblu, aceste repere îşi păstrează valoarea peste timp, constituind o dovadă a nivelului profesional care, la anii maturităţii, în consacra pe Tudor Ciortea drept un profesor capabil a forma muzicieni cu o calificare superioară. Principiile sale le regăsim de altfel şi în prezent, inclusiv fondul repertorial la care se apelează în desfăşurarea Cursului de Forme. „De aici

încolo – scrie Pascal Bentoiu în portretul dedicat compozitorului în **Revista Muzica, nr.3**, 1981 – existența lui Tudor Ciortea se confundă cu șirul tot mai abundent al lucrărilor sale și cu strădania de zi cu zi la catedră”.

Cine și-ar fi dat seama de strădania profesorului? Nu numai studenții, în orice caz. Am avut șansa să-i urmez cursurile și să văd cum se desfășoară, zi de zi, „miracolul Ciortea”. Intra în sală preocupat, cu un aer puțin distrat, parcă ar fi coborât dintr-o lume la care noi, cei foarte tineri, nu aveam acces. Pe culoarele institutului retrăiam aceeași senzație, deși profesorul ne răspundea afabil – dar distant totuși – la oricare salut. Se așeza la catedră, ne privea, mai bine-zis scruta peisajul dinaintea sa, și descifra, treptat, chipurile celor ce-i stăteau în față. Zâmbea, jumătate ironic, jumătate părintește, căci citea pe expresia fețelor noastre ceva deosebit. Desigur, căci de fiecare dată începeam prin a-l admira, prin a ne bucura de frumusețea chipului său care aducea atât de mult cu cel al unui actor de film romantic. Apoi, deodată, începea să vorbească. Parcă uitând cu cine se află, monologul se desfășura molcom, cu nuanțe lexicale surprinzătoare. Câteva exemple: „violoncelul băsmește... violina întâi se prăvale în adânc... un conduct armonic revine la vatra tonală... niște triole sunt sfătoase... două măsuri din **Sonata a 3-a** sunt tălăngite... o cvartă mărită zbârnâie a cimpoi, o sincopă este îmbâncită... „Rostul acestor mici pete de culoare, remarca Pascal Bentoiu, este neprețuit în menținerea constantă a interesului pe parcursul unor expuneri ori discuții nu de puține ori aride.”(P. Bentoiu, op. Cit.)

Deci, zâmbea! Parcă ar fi gândit: „ce știți voi?”. Apoi, pentru a-și argumenta explicațiile, se ridica de la catedră, se îndrepta spre pian, părăsindu-și caietul voluminos, plin de însemnări, pe care îl tot răsfoia. Nu că ne-ar fi citit ceva anume din el; cred că îl folosea mai mult drept pavăză, pentru a ascunde clipa de stânjeneală a primei întâlniri cu noi. Practic, după momentul așezării la pian, cursul intra într-o „eclipsă” teoretică. Degeaba ne explica profesorul cum se arcuiește forma uneia au alteia dintre lucrările pe care le comenta. Noi priveam, ascultam fascinați „cum” cântă la pian, cum retrăiește, pentru propria plăcere, muzica; îi pierdeam vocea în sunetul muzicii. Tudor Ciortea nu se comporta ca un pianist de profesie, deși avea agilitatea necesară. El recompunea ființele muzicale, le împodobea cu propriile vise. M-am gândit adesea, după ce am cunoscut înregistrări rămase de la convorbirile radiofonice ale lui Enescu cu Gavoty, la felul în care marele Maestru cânta ocazional la pian. Da, avusesem prilejul unei experiențe asemănătoare, la Cursul de Forme susținut de Tudor Ciortea. Mai ales că, prins de frumusețea operei comentate, profesorul uita să se oprească la indicativele didactice proiectate și... cânta mai departe. Vraja ne cuprindea pe toți și nu arareori cursul devenea audiție. Apoi, deodată, trezit parcă din reverie, profesorul părăsea pianul, recâștiga terenul catedrei, deschidea caietul și... ne explica. Cine se mai gândea la forme? Totuși, datorită Maestrului, mulți dintre noi ne-am contaminat de pasiunea analizei muzicale. Nu numai pentru că doream să fim răsplătiți cu un surâs de apreciere al dascălului, dar căpătasem plăcerea să descifrăm tainele acestor tărâmuri. Puține au fost cursurile de la Conservator care să atingă asemenea rezultate, iar vraja personalității profesorului Ciortea rămâne, în mod cert, inconfundabilă. Mulți îi poartă amintirea, simțindu-se în taină prieteni cu Maestrul. Un sentiment nemărturisit, fără ca vreodată să fi îndrăznit să treacă, asemenea altor relații cu profesorii, hotarul unui protocol pe care Tudor Ciortea nu l-a impus, dar l-a sugerat, cu eleganța sa seniorială. A fost, în întregul ființei sale, Maestrul.

Cu toată vâltoarea deceniului al șaselea, în care se confruntă atâtea stări sociale conflictuale, se distrug destine și se ridică reliefuri ideologice surprinzătoare, Tudor Ciortea se află într-un moment de limpezire a apelor. Între tumultul vieții epocii acesteia tulburi, cu numeroase motive de

îngrijorare, pe care generația sa le-a cunoscut îndeaproape, între evidența consecințelor și viața sa interioară, se ridică un zid. Lumea studenților, în mijlocul căreia caută mai ales propriile preocupări, îi permite să se izoleze, ca întotdeauna în viața sa de până atunci de alte aspecte marginale. Am văzut cum își alcătuise, cu eficiență ușor de observat, planul de desfășurare al disciplinei pe care o inaugurase la Conservator. Lăsa la o parte observațiile ideologice, excesele politice ale unora dintre confrați. Prefera să se adreseze studenților prin intermediul capodoperelor, într-o ambianță ce era potrivită temperamentului său solar.

În suita evenimentelor unei existențe, chiar fără a dori special, se pot ierarhiza, din perspectivă temporală, caracteristici care dau acestui răstimp, o semnificație aparte. Nu trebuie să forțăm prea mult dorința de sistematizare, oricum doar imaginară, a vieții lui Tudor Ciortea, pentru a să vorbim despre deceniul 1960-1970 ca despre o perioadă clar definită. Argumentele se află în partiturile create în această perioadă, în intensificarea gândirii sale muzicologice, materializate prin opusuri de referință. Acestea ocupă, neîndoios, prim-planul preocupărilor sale.

Totodată însă, Tudor Ciortea se lasă în acest deceniu, mai mult ca înainte, sau după timpul respectiv, „prins" și de anumite alte activități, decurgând în principal din creșterea de prestigiu a personalității sale, unanim apreciate nu numai de public, ci și de confrații de breaslă, colegi ai școlii naționale de creație. Un asemenea centru de atenție, pentru Tudor Ciortea, îl reprezintă existența sa în mijlocul Uniunii Compozitorilor și Muzicologilor. Înconjurat de muzicienii față de care se simte foarte legat – fie că unii sunt mai vârstnici, aparțin aceleiași generații sau reprezintă talente în afirmare – Tudor Ciortea acceptă, ca membru al Consiliului de Conducere al Uniunii, responsabilitatea desfășurării activității Biroului de muzică simfonică și de cameră. Atmosfera reuniunilor profesionale, schimburile de opinii îl pasionează, justificând o implicare complexă în destinele evoluției școlii românești de compoziție. Regăsim, printre referirile memorialistice aparținând lui Pascal Bentoiu, nuanțe care evocă această perioadă, descriind și din perspectivă afectivă prezența artistului în mijlocul colegilor săi: „Nu cunosc exact șirul distincțiilor, titlurilor, funcțiilor maestrului Ciortea. Ele sunt destule și se găsesc prin lexicoane. Ceea ce cred însă a cunoaște mai bine este **omul**, pe care am avut prilejul să-l întâlnesc și să-l văd în ultimii douăzeci și ceva de ani, de un număr de ori ce nu poate fi departe de cifra una mie, în imensa majoritate a cazurilor la lucrările Biroului secției simfonice pe care domnia sa le-a condus timp de cinci ani cu multă înțelepciune și o cantitate corespunzătoare de tact. Și, **Domnul știe** – era nevoie de mult tact în acele vremi de aspră confruntare între felurite tendințe ale muzicii. Atmosfera pe care maestrul Ciortea se pricepea să o creeze și să o mențină în cursul lucrărilor atât de pasionante ale Biroului rămâne una dintre cele mai prețioase amintiri ale celui care vă vorbește."

Revenind la activitatea sa profesorală, îmbogățită cu preocupări didactice prin Clasa de compoziție de care se ocupă, Tudor Ciortea evocă munca și studenții cu care lucrează: „Din experiența mea la clasa de Compoziție a Conservatorului nostru, pot să afirm că elevii care nu ne produc surprize nefavorabile după absolvire sunt cei talentați, care au izbutit să înmănuncheze temeinicia meșteșugului clasic cu propria lor fantezie și sensibilitate. Vârfurile – totdeauna puțini la număr – au toate șansele să-și continue drumul lor ascendent spre cucerirea calității de compozitor. Dar... surprizele sunt totdeauna posibile într-un sens sau altul, mai ales în domeniul artei celei mai imponderabile.

Compozitorii noștri, ziși de avangardă, au cele mai sigure șanse de izbândă atunci când continuă cuceririle bunei noastre tradiții, chiar și atunci când acestea, suferind în mod inerent o seamă de

transfigurări și mutații stilistice, ating limita la care elementele specifice se topesc în contextul unei noi concepții a gândirii muzicale universale.

Problema pedagogiei muzicale este destul de grea și riscă să devină din ce în ce mai spinoasă. Studiul compoziției se bazează pe o serie de discipline predate în virtutea unor tratate devenite tradiționale. Ceea ce s-ar cere astăzi ar fi revizuirea acestor mijloace de investigație și adaptarea lor la nivelul muzicologiei contemporane. În ce privește predarea compoziției, idealul ar fi ca orice student să poată ajunge a scrie în mod convingător, o Invențiune, o Fugă, o Sonată, un Cvartet, o Simfonie, dar și o lucrare bazată pe concepția mai nouă a unor structuri temeinic organizate.

Pentru a ajunge la o asemenea performanță, numai o metodă elastică de lucru i-ar putea asigura reușita. În felul acesta, legarea tradiției de inovație și-ar putea găsi, încă de pe băncile școalei, un sistem de predare care, evitând orice absolutizare, să-și făurească modul de legătură trainică dintre vechi și nou. Este tocmai ce ne dorim, cei din colectivul Catedrei de Compoziție, anume de a studia și propune o nouă metodă de lucru pentru îmbunătățirea cursului de compoziție în viitor" (interviu cu Luminița Vartolomei, datat 29 mai 1969, manuscris).

Lectura acestui material extras dintr-un interviu elucidează în mod convingător modul în care profesorul se implică în formarea viitorilor muzicieni, aceasta cu atât mai mult cu cât acceptase, paralel cu cursurile anterioare, și o clasă proprie, asumându-și în continuare conducerea catedrei. În aceste condiții, s-a văzut obligat să facă față unor situații din ce în ce mai critice, provenind din opoziția unor creatori mai vârstnici față de afirmarea tinerilor compozitori, printre care se numără câțiva artiști „teribili" precum Anatol Vieru, Ștefan Niculescu, Tiberiu Olah, Aure Stroe. Angajându-se într-o acțiune de apărare a viitorului școlii de compoziție, Tudor Ciortea petrece ultimul an de activitate în mijlocul unor polemici a căror agresivitate ne-ar putea uimi și în prezent. El combate decizia decanatului de a nu se mai acorda studenților o diplomă specială pentru compoziție, „...care să le confere dreptul de a deveni membri ai Uniunii compozitorilor, deci de a-și exercita profesiunea pentru care au fost pregătiți". În aceste împrejurări, Tudor Ciortea decide că solicite încetarea activității sale prin pensionare, după peste două decenii de profesorat, în 1972.

Dintre impresiile păstrate în memorie de către studenții săi compozitori, citām cuvintele Lianei Alexandra: „Tudor Ciortea mi-a fost maestru de compoziție, în ultimul an de studii ai Conservatorului, și profesor de Forme muzicale. Îi păstrez o amintire animată de profundă admirație pentru distincția sa pedagogică, pentru înalta știință pe care ne-a transmis-o tuturor celor care l-am cunoscut.

Compozitor rafinat, un inspirat al transfigurărilor folclorului transilvan, Maestrul Tudor Ciortea rămâne un stâlp important al culturii noastre naționale...

Punea foarte mult accent pe dezvoltarea fanteziei creatoare și pe cultivarea ethosului național. Prefera mai degrabă **albiile modale** (expresia îi aparține) decât muzicile seriale sau dodecafonice. Distins, modest, poate prea modest față de alți creatori, Maestrul Tudor Ciortea nu și-a propulsat forțat discipolii în viața muzicală. I-a lăsat să-și găsească fiecare un drum firesc și o cale proprie de exprimare."

Așa cum arătam, în scopul cunoașterii gândirii estetice și filozofice a artistului, merită recitite numeroasele pagini de meditație, însemnări varii, nedatate, care au fost notate în paralel cu memoria partiturilor.

„Încotro merge muzica? Nu pot să știu încotro va merge, dar pot să spun că muzica va evolua paralel cu preocupările omenirii. Ea deține pe plan artistic un rol funcțional în viața socială. Și în trecut, marile transformări în expresia muzicii au fost determinate de evoluția societății. Așa va fi și în viitor. Este de dorit ca omenirea să-și găsească un nou echilibru. Atunci și muzica își va căpăta o fundare nouă, înglobând toate cuceririle esențiale, atinse pe parcursul evoluției sale...

Muzica și viața? Nu se poate concepe muzica fără viață. S-ar putea concepe viață fără muzică? Cred că nu. Ele sunt născute odată cu izvoarele vieții, din care emană principiul varietății în unitate."

Umbrele s-au adunat în preajma ultimilor ani de viață. Cei care i-au stat în preajmă au fost din ce în ce mai puțini. Statornicia pare să se fi restrâns la pagina cu portative, pe care așternea neobosit – și chiar dincolo de puterile mereu mai slabe – note, idei, muzică.

Își amintește de Maestru un alt mare muzician, Theodor Grigoriu. Iată cuvinte de încheiere ale acestei evocări, rostite de acest confrate:

„Sunt oameni care îți transmit sentimentul durabilului. De la ei ai multe de învățat pentru comportamentul tău de fiecare zi, dar și în acela de a gândi pe spații mari de timp. Liniștea lor are ceva din tăcerea cremenii, tenacitatea de a merge înainte fără șovăire e fibra lor intimă, poartă cu ei mândria unui trecut, iar pasiunea cu care muncesc e o fermă încredere în viitor.

Tudor Ciortea a fost dintre acești oameni și toți cei care i-au stat aproape și-au umplut cămările sufletului cu gânduri și idei prețioase. Pentru compozitorul Tudor Ciortea, a scrie o muzică românească, a gândi românește, era un lucru la fel de firesc ca acela de a respira aerul țării sale, a-ți potoli setea din apele ei.

Opera sa e bogată și reflectă fidel omul și concepția lui solidă despre viață și artă. Apropierea de muzica sa va fi întotdeauna pildă de prețioase răsplătiri.

Cum puteai să nu-l iubești? Cum puteai să nu-l admiri?"